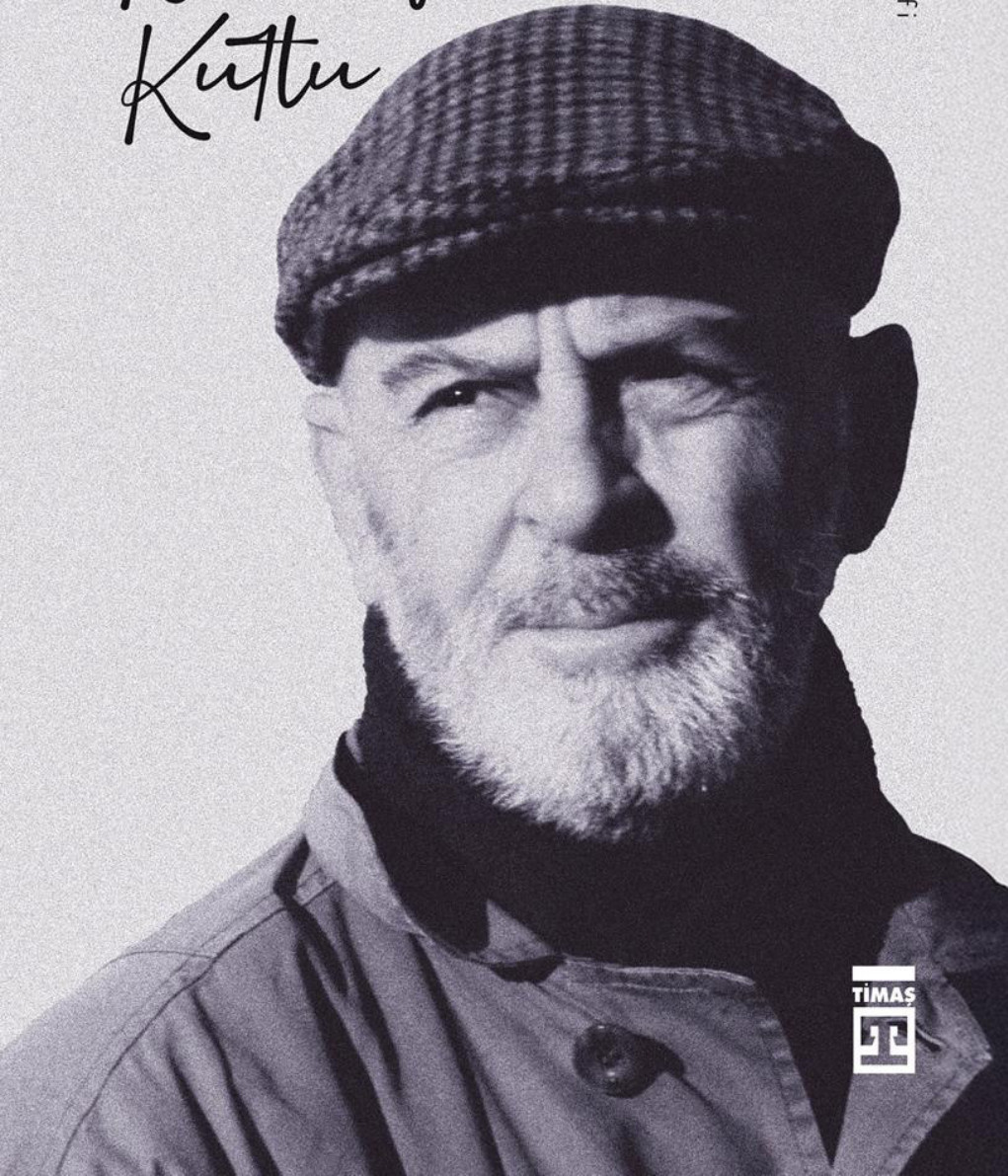

Yaşayan
Klasığımız

Mustafa
Kutlu

Safiye
Önal

biyografi

TİMAS
TE

GİRİŞ

Mustafa Kutlu, sanat, edebiyat, düşünce ve yayın dünyamızın önemli isimlerindenidir. Deneme, gezi yazısı, köşe yazısı, inceleme yazıları, edebiyat-kültür-sanat yazıları türlerinde verdiği yetkin ürünlere rağmen bir hikâyeci olarak anılmayı isteyen Kutlu, elbette ki öncelikle hikâyecidir.

Mustafa Kutlu'yu anlatmadan önce hikâyeden ve onu hazırlayan dönemlerden, onun yaşadığı zamandan, kendisinden önce bu yolda emek vermiş şahsiyetlerden bahsetmek yerinde olacaktır.

Sözlükte “anlatmak, nakletmek, aktarmak, tekrar etmek; benzetmek, taklit etmek” anlamlarında mastar olan hikâye isim olarak da kullanılır. Türkçede son zamanlarda ortaya çıkan öykü kelimesi de Arapçadaki “taklit etmek” anlamının karşılığı olan öykünmekten türetilmiştir. Olağanüstü hadiselerin konu edildiği destan türüyle benzer yönleri bulunması sebebiyle hikâye en eski edebî türler arasında yer alır.”¹

Kimi edebiyat tarihlerimiz Türk edebiyatının ilk hikâyelerinin, *-Batılı tarzda* ifadesini kullanarak- Tanzimat döneminde verildiğini vurgularlar. Oysa hikâyeciliğimizin Tanzimat ile sınırlandırılarak o zamanla başlatılması doğru bir tutum değildir.

“Hikâye Batı'da romandan da sonra ortaya çıkmış, sınırları belirlenmiş bir tür olarak karşımızda durmaktadır. Hiçbir tür, hiçbir gelenek, içinde büyüdüğü, yeşerdiği, geliştiği toplumun kültürel kodlarından tamamen bağımsız, azade, onu bıçak gibi kesip atmış, hiçbir dala bağlanmamış şekilde ilerlemez. Dolayısıyla

1 Hüseyin Yazıcı, “Hikâye” maddesi, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, c. 17, s. 493-501, 1998.

bizim hikâyemizin ilk örneklerine baktığımızda onun geleneksel hikâyelerimizden birtakım kodlar taşıdığını görmekteyiz.”²

Türk hikâyeciliğini Tanzimat döneminden başlatmak, bizde hemen her alanda görülen ve çalışmamıza konu edindiğimiz Mustafa Kutlu'nun da ısrarla üzerinde durduğu bir kavram olan gelenekten kopuşun bir sonucudur. Hikâyeciliğimizi Tanzimat'la başlatmak tarihimizi o yıllarla başlatmak gibi bir durumdur. Nasıl ki tarihimiz 19. yüzyılda başlamamışsa edebiyatımız da 19. yüzyılda Tanzimat'la başlamamıştır. Mehmet Kaplan'a göre, destan döneminden itibaren verilen eserler arasında bile, gösterdiği özellikler ile geniş anlamda hikâye kavramı içine alınabilecek edebi eserlerimiz vardır. ³ Bunlar arasında Binbir Gece Masalları, Hz. Ali Cenkleri, Dede Korkut Hikâyeleri, Kesikbaş Hikâyeleri, Evliya Çelebi'ye ait bazı metinler, Köroğlu Destanı, Kerem ile Aslı, Tahir ile Zühre, mesneviler ve meddah hikâyeleri yer alır. Bunlar günümüz anlayışına göre değerlendirildiğinde bazı farklılıklar gösterse de hikâye geleneğimizi oluşturan ve hikâyemizi bugünkü noktaya getiren metinlerdir. Öyle ki Mustafa Kutlu hikâyeciliğini ayrıntılı olarak anlattığımız tezimizin ilgili bölümlerinde bu konuyu özellikle vurgular. Ta çocukluğunda babaannesinden dinlediği hikâyeler, Erzurum'da olduğu yıllarda yakından tanıdığı ve dinleme imkânı bulduğu Meddah Behçet Mahir'in ondaki izleri her daim hissedilir. Hikâyelerinde bile yer yer “Ben meddah mıyım?” diye okuruna sorar.

“Yahu ben meddah mıyım? Ara sıra omzumdaki havlu ile alnımın terini silip ‘Ey yarenler, nerde kalmıştık bakalım’ diye mevzuyu çekip uzattıktan, tadını kaçırdıktan sonra toparlamaya çalışacak. Hayır, hayır!”⁴

2 Mesut Koçak, “Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı: Nesir” Lisans Ders Notları, FSMV Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 2015.

3 Mehmet Kaplan, *Hikâye Tahlilleri*, Dergâh Yay., İstanbul, 2001, s. 113.

4 Mustafa Kutlu, *Mavi Kuş*, Dergâh Yay., İstanbul, s. 17

Hikâyemize bütüncül bir bakışla bakmamız, hikâyeciliğimizi bir döneme hapsedmeden bütünlük içinde değerlendirmemiz gerektiğini vurguladıktan sonra Tanzimat'la devam edebiliriz. Tanzimat döneminde hikâye geleneğimizi devam ettiren ilk yazar yazı makinesi olarak tarihe geçen Ahmet Mithat Efendi olarak kabul edilmektedir. Onu Nabizâde Nâzım ve Emin Nihad takip edeceklerdir.

Samipaşazâde Sezaî'nin yazdığı "Küçük Şeyler" ile, yeni bir yola giren hikâyeciliğimiz; modernleşmeyle başlayan Batı tarzı hikâyeciliğin dünyasına adım atmıştır.

Servet-i Fünûn döneminde ise Türk hikâyesi, Samipaşazâde Sezaî'nin açtığı yoldan hızla ilerlemeye devam edecektir. Halit Ziya Uşaklıgil isim olarak bu dönemde öne çıkacaktır. Servet-i Fünûn'dan itibaren günümüz anlayışına daha yakın hikâyeler yazılmaya başlanmıştır.

Servet-i Fünûn'un ardından⁵ Ahmet Hikmet Müftüoğlu, Hüseyin Rahmi Gürpınar,⁶ Refik Halit Karay, Ömer Seyfettin, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Reşat Nuri Güntekin ve Memduh Şevket Esendal Batılı tarzdaki hikâyeciliği devam ettiren yazarlar olarak karşımıza çıkacaktır. Bu isimler arasında hikâye konusunda Ömer Seyfettin'in ayrı bir yeri olduğunu söylemeden geçemeyeceğim.

5 "Fecr-i Âti döneminde geçen süre içerisinde bilgi ve duyguların değişmiş olmasına rağmen hikâye anlamında bu topluluktan adı anılabilecek yazarlar Cemil Süleyman ve İzzet Melih'tir."

Bkz. Hüseyin Yılmaz, "Modern Türk Hikâyesine Mustafa Kutlu'nun Getirdikleri" (Yüksek Lisans Tezi), FSMV Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2013 s. 18

6 "Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın 1889'da yayınladığı *Şık* adlı hikâyesi uzun öykü niteliği taşımaktadır. Yazar, romanlarıyla ünlenmesine karşın, hayli kabark sayıda öykü yazmıştır. Öykülerinde romanlarının özelliklerine rastlanır: İstanbul'un kıyı-köşe semtlerine, ne dediğini bilmez kocakarılar, Karagöz söyleyişinden yararlanan konuşmalar, yoksul sınıfın sorunlarına bireyci bir ahlâkla yaklaşma söz konusudur." Bkz. Selim İleri, "Çağdaş Türk Öykücülüğümüze Kısa Bir Bakış, Türk Öykücülüğünün Genel Çizgileri", *Türk Dili Dergisi*, Türk Öykücülüğü Özel Sayısı, 1975.

Tanzimat'ı takip eden dönemlerden itibaren yukarıda da zikrettiğimiz gibi adı edebiyat tarihimize geçen çok sayıda başarılı hikâyecimiz olmasına rağmen Türk edebiyatında hikâye denilince ilk akla gelenlerden biri adalı hikâyecimiz Sait Faik Abasıyanık'tır. Sait Faik, yaygın hikâye anlayışından farklı bir anlatım tekniği ile Memduh Şevket Esenal'ın ilk örneklerini verdiği, bugün "durum hikâyesi" diye nitelendirdiğimiz Çehov tarzı hikâyeleriyle okurunu selâmlar. "Hişt Hişt"ın yazarı Mustafa Kutlu'nun da etkilendiği yazarlardandır. Nitekim Kutlu daha sonra kitap olarak basılacak olan mezuniyet tezini Sait Faik üzerine yapmıştır.

Cumhuriyet dönemine geldiğimizde ise karşımıza Sabahattin Ali ismi çıkacaktır. Anadolu gerçekçiliği anlayışıyla metinler yazarak, köyü hikâyeye taşıyan Sabahattin Ali Türk hikâyeciliği dendiğinde adı ilk akla gelen isimlerdendir. Sabahattin Ali de Mustafa Kutlu'yu etkileyen yazarlar arasındadır. Hocası Orhan Okay'ın tavsiyesiyle okuyup ardından Sabahattin Ali üzerine bir değerlendirme yazısı hazırlamıştır. "Sait Faik"te olduğu gibi "Sabahattin Ali" de daha sonra kitaplaştırılmıştır. Cumhuriyet Döneminde Sabahattin Ali'ye ek olarak Orhan Kemal ve Yaşar Kemal de köy öykücülüğünün isimleri arasında sayılabilir.

1950'li yıllara geldiğimizde ise bireydeki ve ailedeki çözümleri hikâyelerinde konu edinen Haldun Taner, kasabayı, orta sınıf insanları, tarihi konuları işleyen edebiyatımızın 'Büyük Ağa'sı Tarık Buğra ve şairliği ve roman yazarlığının yanında Doğu ile Batı, geçmiş ile gelecek arasında köprü kurmaya çalışan, zaman ustası Ahmet Hamdi Tanpınar karşımıza çıkmaktadır.

1960'lı yıllara geldiğimizde hikâyeciliğimizde hem teknik bakımdan hem de içerik bakımından bir zenginleşme görülmektedir. Bu yıllarda eser veren sanatçılardan bir kısmı toplum için sanat yaparak köylüyü aydınlatmak için eser vermeyi tercih etmiştir. Mahmut Makal, Fakir Baykurt, Talip Apaydın bu anlayışla eser

veren yazarlardandır. Bu yıllarda Leyla Erbil, Nezihe Meriç, Füzruzan gibi kadın öykücüler karşımıza çıkmaktadır. Bunların yanında Ferit Edgü, Orhan Duru ve Erdal Öz gibi varoluşçu olarak nitelendirilen bazı yazarlar da kendilerinden söz ettirmiştir. Bu dönemler hikâyeciliğimizin kendisine yeni bir mecra bulmaya başladığı yıllar olması nedeniyle önemlidir.

“Türk hikâyesi açısından bakılırsa 1960 sonrası hikâyede 1950-1960 döneminde açılımına şahit olduğumuz varoluşçu ve gerçeküstücü yazarların yankıları bir taraftan devam etmiştir. 1950’li yılların ortalarına doğru gözden düşmeye başlayan sosyal gerçekçi anlayışın kendini tazelediği; Marksizm’in temel eserlerinin Türkçeye çevrilmeye başlanmasına da denk düşen yeni bir safhaya girdiği görülmektedir.”⁷

Mustafa Kutlu’nun ilk hikâyesi olan “Ortadaki Adam” 1968 yılında *Hareket* dergisinde yayımlanır.

“1960’ların sonunda öykü yazmaya başlayan Kutlu’nun bu yıllarda dönemin varoluşçuluk/bulanıtı/Kafkaesk gibi gözde akımlarına genel anlamda uzak durduğunu görürüz. Döneminde öykü yazar öykücülerin önemi bir bölümü bu akımları benimseyip benzer ürünler vermesine karşın o bu akımları ‘yerlilik’ bağlamında tasvip etmemiştir.”⁸

Kutlu, dönemindeki yazarlardan ayrılır. O yönünü Anadolu’ya, kendi insanına çevirir. Köyü, kasabayı, göçü, şehirlerimizi, maddi açlığımızın tükettiği manevi dünyamız, hırslarımızı... anlatır. Bunu yaparken de güçlü gözlem yeteneğini ve ressamlığını kullanarak kelimeleri öyle sıralar ki her şeyi gözümüzde canlandırır.

Biz de çalışmamızın bundan sonraki bölümlerinde Mustafa Kutlu’nun hikâyeciliğini ve edebiyatımıza getirdiği farklı ve özgün bakışı anlatmaya çalışırken, I. bölümde hayatını ve bu vesileyle

7 Alim Kahraman, *Modern Türk Hikâyesi*, Büyüyen Ay Yayınları, İstanbul, 2015, s. 83.

8 Necip Tosun, *Türk Öykücülüğünde Mustafa Kutlu*, s. 10.

yazarın Erzincan'da başlayan çocukluk yıllarını, yine Erzincan'da devam eden lise yıllarını, daha sonra Erzurum'da devam eden üniversite yıllarını, öğretmen olarak atandığı Tunceli yıllarını, İstanbul'a göç etmesiyle başlayan İstanbul dönemini, öğretmenlikten istifa ederek tamamen yöneldiği yayıncılığı, edebî çalışmalara hız verdiği yılları söz konusu ettik. Nurettin Topçu ve *Hareket* dergisi ile kesişen yollarından sonra belirginleşen fikrî ve edebî yönden gelişimini ele alırken *Dergâh* dergisinde başlayan ve uzun süre devam eden serüvenini anlattık. Mustafa Kutlu'nun Erzurum'da Ezel Erverdi ile tanışmasıyla başlayan dergilerdeki faaliyetlerini ve daha sonraki yıllarda arkadaşlarıyla birlikte uzun bir yolculuk olarak sürecek olan yayıncılık işlerini konu ettik. Anadolu'dan ayrılışın ve İstanbul'da devam eden bu sürecin Mustafa Kutlu'nun eserlerine olan yansımalarını inceledik. Mustafa Kutlu'nun gezi yazıları, gazetelerdeki köşe yazarlığı, senaryoları, bu bölümde işlediğimiz diğer konular arasında yer aldı. Bu bölümü yazarken, 2023 yılında kendisiyle yaptığımız yüz yüze görüşmeler hareket noktamızı teşkil etti. Hayatını bizzat kendi anlatımından dinleyerek çalışmamıza aktardık. Bu görüşmeye Ekler kısmında yer verdik.

Çalışmamızın II. bölümünde ise Mustafa Kutlu'nun sanat- edebiyat hakkındaki düşüncelerini ortaya koymaya çalıştık. Mustafa Kutlu, elli yılı aşkın bir süre edebiyat dünyasında yer alan bir isim olduğu için, onun bu konudaki görüşleri önem arz etmektedir. Bu bölümü yazarla olan görüşmemizden, eserlerinden ve hakkında yazılanlardan damıtarak şekillendirdik. Kutlu gibi hem çok hem de çeşitli yerlerde yazan bir yazarın anlatılmasının kolay olmadığını bilincindeyiz. Ancak yoğun bir emeğin sonunda ortaya çıkan bu çalışmada olabilecek eksikliklerin bu tür çalışmaların zorluğunu bilenler tarafından anlayışla karşılanacağını umuyoruz.

BİRİNCİ BÖLÜM

I. MUSTAFA KUTLU'NUN HAYATI

I. I. DOĞUMU VE AİLE ÇEVRESİ

Babası Nurettin Bey'in son görev yeri Kemah-Kamarik nahiyesindedir. Ailece Cebesoy İstasyonu'nda trene binip Erzincan'a, amcası Kemal Kutlu'nun aşağıda fotoğrafı görülen muvakkat şehirdeki küçük evine gelmişler. Avluda bu fotoğrafı çekirmişler (1953).

“Ayakta soldan; annem Sulhiye, yanında ablam Perihan (Babamın ilk eşinden, üzerimde emeği çoktur), amcaoğlu Ruhi, amcam Kemal Bey. Orta sıra babam Nurettin Bey, babaannem Ayşe Hanım, kucaklarında Çiğdem, yanında yengem Saadet, kucaklarında Çiğdem'in ikizi, yanında Refika (Gülten, ayakta). Alt sıra; ablam Nuran, ablam Türkân (saçı kurdelalı), ben (şapkalı, 5 yaşındayım), amcam kızı Güler (beyaz saçlı) ve Metin Kutlu. Bu fotoğrafta olanlardan hayatta kalanlar; Türkân ablam, ben, babaannemin kucakında amcam kızı Çiğdem (2022). Kız kardeşim Suzan Şener daha sonra doğduğu için bu fotoğrafta yer almıyor.”

Türk edebiyatının yaşayan önemli yazarlarından olan Mustafa Kutlu 6 Mart 1947’de Erzincan’ın İliç ilçesi, Kuruçay nahiyesinde dünyaya gelir.¹ Ailesi “Hacıyakupoğulları” lakabıyla bilinen, birkaç nesil Erzincan’da yaşamış şehrili bir ailedir.

Dedesi Mustafa Nedim Efendi Erzincan’da memurdur. Aynı zamanda hattat ve musikişinastır.

Mustafa Kutlu sanatsal eğilimlerinin kendisine dedesinden intikal ettiğini dile getirir.

“Dedem Mustafa Nedim Efendi, küçük bir memur. Ne memuru olduğunu bilmiyorum. Musikişinas imiş hem de hattat, yani ondan bana intikal ettiğini sanıyorum.”

Dedesi Mustafa Nedim Efendi, Kuruçay’da memurluk yaparken

Dedesi Mustafa Nedim Efendi

Göske (Güngören) köyünün Ekrek mezrasından Ayşe Hanım ile evlenir. Nurettin, Kemal, Lütfiye, Saadet ve Muzaffer adlarında beş çocuğu olur; Muzaffer daha çocukken vefat eder.

Rus ordusunun Tercan’ı geçip Sansa Boğazı’na dayandığı yıllarda Mustafa Nedim Efendi görev yaptığı yer olan Pülümür’de vefat eder. (1917) Mustafa Nedim Efendi’nin mezarının yeri belli değildir. Ayşe Hanım eşinin ölümü üzerine yalnız

1 Mustafa Kutlu ile 2023 Mart ayında yüz yüze dört görüşme yaptık. Bu görüşme kitabın sonunda Ekler kısmında yer almaktadır. Bundan sonra bu görüşme ile ilgili atıflar A.g.g. şeklinde verilecektir.

Yaptığımız görüşmede *“Bizi herkes Kuruçaylı bilir. Beni de öyle zannediyorlar, halbuki biz esasen Erzincanlıyız yani baba tarafım Erzincanlı. Dolayısıyla bu çerçevede, böyle bir hayat. Benim mensubiyetim Erzincan kadar da Kuruçay. Kuruçay tarafı da var Erzincan tarafı da var, onu anlatacağım, ayrı bir mevzu. Ama doğup büyüdüğüm yer burası,”* şeklinde ifade etmiştir.

2 A.g.g.

kalınca dört çocuğuyla muhacir olur, yollara düşer. Dönemin o günkü şartlarında yürüyerek, binbir zorlukla Sivas'a gelir. Evin bütün yükünü tek başına sırtlayan Ayşe Hanım hayat mücadelesine burada devam eder. Dikiş dikmeyi iyi bilen Ayşe Hanım askeriye iç çamaşırını dikerek ailesini geçindirir. Mustafa Kutlu'nun babası Nurettin Bey burada rüştiyeye devam eder. Rusların topraklarımızdan çekilmesi üzerine Ayşe Hanım çocuklarıyla yeniden Erzincan'a döner. Fakat

Babası Nurettin Kutlu

Erzincan eski Erzincan değildir, savaştan dolayı yanmış yıkılmıştır. Ayşe Hanım buradan Kuruçay'a, ailesinin yanına gider. Mustafa Kutlu'nun babası Nurettin Bey burada tahrirat kâtibi olarak çalışmaya başlar. O da dedesiyle aynı yerden Kuruçay (Göske) köyünden Fatma Hanım ile evlenir. Bu evliliğinden Zeki, Celal, Perihan adında üç çocuğu olur. Daha sonra Fatma Hanım rahatsızlanır ve vefat eder. Eşinin ölümü üzerine Nurettin Bey ikinci kez evlenir. Yine aynı köyden Mustafa Kutlu'nun annesi Sulhiye Hanım ile hayatını birleştirir. 1939 yılında Erzincan depremi meydana gelir.³ Depremde çok can kaybı yaşanır. Erzincan'la beraber çevredeki birçok şehir de etkilenir. Depremin etkilediği şehirlerde 32.962 kişi ölmüştür. Erzincan'ın şehir nüfusu 20.000 iken 12.000'e düşmüştür.⁴ Nurettin Bey'in Fatma Hanım'dan olan çocukları Zeki ve Celal de depremde vefat edenler arasındadır. Çocuklarından sadece Perihan hayata tutunur.

3 Erzincan depremi ile ilgili geniş bilgi için bkz: <https://erzincan.csb.gov.tr/1939-erzincan-depremi-haber-16203>Erişim tarihi: 24 Şubat 2024

4 Bkz: <https://erzincan.csb.gov.tr/1939-erzincan-depremi-haber-16203> Erişim tarihi: 24 Şubat 2024